

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА VS БЕЗПЕКА ПРОДОВОЛЬСТВА: ТЕЗИ ДО ОБГОВОРЕННЯ ПИТАННЯ

Ю.Е. Губені, д.е.н., професор, академік УАЕН
Львівський національний аграрний університет

1. Економічна система України є своєрідною "економікою бідності", де мінімальні доходи працюючого населення є "чинником" тривалої економічної підтримки конкурентоздатності експортно орієнтованих галузей, в тому числі – сільського господарства. Експортна орієнтація сільського господарства, та ще й орієнтована на продукти обмеженого асортименту (зернові, олійні культури), за умови значних дотацій та преференцій галузі, видається економічно хибною. Адже в умовах незадовільного соціально забезпечення більшості населення і недостатнього фінансування багатьох державних програм та інституцій, пряма та прихована бюджетна

підтримка експорту є доволі сумнівною. Тому трактування країни як великого експортного підприємства, та ще підпорядкування цій меті державної господарської політики, позбавлене стратегічної економічної логіки, не відповідає сучасним уявленням про соціально орієнтовану та соціально відповідальну державу.

2. Продовольча безпека (англ. - food security) і безпека продовольства (англ. - food safety) – взаємно пов'язанні і лише семантично близькі поняття, що відображають різні аспекти економічних та соціальних відносин, пов'язаних із задоволенням однієї з базових потреб людини – харчування. Харчування є основою життя людини, і вважається основою мотиваційних потреб людини [3, с.27]. Більшість авторів вважають продовольчу безпеку складовою економічної безпеки держави [8 с.21; 9 с.183]. Триває опрацювання та підготовка до прийняття проекту Закону України "Про продовольчу безпеку в Україні" [5]. Можливо варто розглядати продовольчу безпеку як складову безпеки людини?

3. Продовольча безпека за визначенням проф. Є. Серової, це – "рівень доступності для основної маси населення продуктів харчування, необхідних для підтримання необхідного життєвого рівня" [7, с.43]. Ключові тези такого трактування продовольчої безпеки: а) доступність основної групи продуктів; б) відповідність харчування життєвим потребам та процесам відтворення.

4. Тому продовольча безпека та самозабезпечення у сучасних умовах не можна розглядати як "священну корову", оскільки поглиблення тренду соціальної орієнтації економіки та "глобалізація та лібералізація аграрних ринків робить практично доступними будь-яку сільськогосподарську продукцію в межах економічної доцільності" [2 с. 43]. На наше переконання "проблематика продовольчої безпеки для мешканців України лежить в площині низького життєвого рівня та хибної економічної тактики "самовиживання" населення. Лише підняття життєвого рівня населення, особливо – рівня оплати праці, можуть створити мотивацію попиту..." [2, с.54] а відтак – сформувані раціональну модель внутрішнього інвестування в аграрній сфері.

5. Безпека (безпечність) продовольства – це якісна характеристика продуктів харчування, що свідчить по їх звичайну і прийнятну безпечність та не шкідливість. Безпечний продукт є придатним до споживання і не несе загрози життю та здоров'ю споживача. Безпека продовольства є напевно одним із головних чинників безпеки та здоров'я людини. ЄС визнав безпеку продовольства одним із головних пріоритетів господарської політики. Тому безпека продовольства наскрізною темою пронизує САП,

політику розвитку сільських територій, екологічну, соціальну та медичну політики. Для забезпечення продовольчої безпеки необхідним є дотримання принципів: а) єдності продуктових ланцюгів; б) моніторинг та аналіз аграрного та продовольчого ринків; в) імперативної та невідвотної відповідальності; г) контроль усіх ланок продуктових ланцюгів; д) інформаційна відкритість.

6. Конституція України закріплює "право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля...", гарантує "право вільного доступу до інформації ... про якість харчових продуктів..." [4]. В розвиток цього Господарський кодекс однозначно гарантує споживачам право на належну якість та безпеку товарів" а також право на "...необхідну, доступну та достовірну інформацію про ... якість ... товарів" [1, с. 32]. Практика дає підстави вважати, що в частині безпечності продуктів харчування виконання цих зобов'язань і гарантій є дуже формальним. Відзначимо хоча б те, що за якість і безпечність харчів в нашій країні відповідає, та й то доволі не категорично, аж 4 міністерства та 7 державних комітетів, служб, департаментів. Найчастіше захист права на безпеку продуктів харчування покладено на самого споживача.

7. На протипагу цьому у ЄС за безпеку продуктів харчування відповідає єдина інституція – Європейська агенція безпеки харчових продуктів (англ. – European Food Safety Authority, EFSA). В країнах ЄС діють національні та не урядові організації, які забезпечують або контролюють безпеку продовольства. Так, для прикладу, в Чеській республіці (ЧР) лише на урядовому рівні діє Інформаційний центр безпеки продовольства (чеськ. – Informační centrum bezpečnosti potravin, ICBP), який співпрацює з європейською Системою швидкого оповіщення про харчові продукти і корми (англ. – Rapid Alert System for Food and Feed, RASFF). В ЧР контактною інституцією цієї системи є Державна сільськогосподарська та ветеринарна інспекція.

8. З огляд на низку причин тезу "продовольчої безпеки" можна розглядати як один із декількох симптоматичних міфів, поширених в аграрній сфері. Адже використання терміну "продовольчої безпеки" супроводжується відсутністю єдиного тлумачення та смислового навантаження [6 с.2]. Кількість наукових публікацій з цієї тематики є вражаючою, однак базові посилання їх авторів видаються дещо хибними. Якщо приймати тлумачення "продовольчої безпеки" в тлумаченні ФАО, то це ситуація, коли "кожен і в будь який час має доступ до їжі, необхідної для здорового та активного життя". Відтак в Україні відсутні ознаки "продовольчої небезпеки", а сутність проблем харчування полягають в низькому рівні життя та значній частці

малозабезпеченого, та навіть бідного населення.

9. Основою регулювання безпеки продовольства в ЄС є Міжнародний стандарт продуктів харчування IFS (англ. – International Food Standart) – європейський стандарт продуктів харчування. В його розвиток прийнято або імплементовано низку міжнародних норм.

10. Норма ISO 22000 – глобальна міжнародна норма, яка регламентує вимоги щодо системи управління та формування безпечності продуктів харчування. Сформована відповідно до цієї норми система управління безпекою продуктів харчування охоплює усі ланки т. з. "продуктових ланцюгів" за принципом "від поля до тарілки". Норма, і відповідно – система ISO 22000, передбачає: а) інтерактивні комунікації; б) управління; в) контроль ризиків і загроз (відповідно до вимог HACCP); г) постійне вдосконалення системи контролю та її механізмів. [9] Норми повністю адаптовані до норм управління якістю ISO 9001 і жодним чином не суперечать іншим нормативним документам ЄС.

11. Міжнародна норма HACCP (англ. - Hazard Analysis Critical Control Points, укр. - Система аналізу ризиків і контролю критичних точок) – це базова нормативна платформа норм і правил діяльності у сфері споживання. Система HACCP є базою багатьох мереживних та брендových сертифікатів та технічних умов, і вважається основою міжнародної торгівлі споживчими продуктами. В її основі – інструменти управління ризиками на усіх етапах виробництва, дистрибуції та перед споживчого циклу продукції. Сертифікат HACCP є основою купівельної довіри європейських споживачів.

12. Законодавство України, зокрема – Закон України "Про безпечність та якість харчових продуктів", зобов'язує виробників та дистриб'юторів харчових продуктів застосовувати системи HACCP та/або інші системи забезпечення безпечності та якості під час виробництва та обігу харчових продуктів. Реально лише поодинокі вітчизняні виробники, часто лише під тиском експортних зобов'язань або брендového реноме, використовують норми ISO 22000 та HACCP.

13. На основі наведеного можна стверджувати, що існує гостра необхідність перенесення акцентів продовольчої безпеки з сфери безпеки держави у сферу безпеки та охорони прав людини. Вирішення питань продовольчої безпеки перебуває скоріше не в площині виробничого потенціалу агробізнесу, а в необхідності радикального та рішучого збільшення рівня життя населення, насамперед – зростання оплати праці. У стратегічному вимірі економічна політика "бідності" має бути редукована в напрямку формування концепції "країни добробуту" (англ. – welfare state) [10, с.69].

14. Важливим напрямком державної політики, що має охоплювати управлінську, господарську та гуманітарну сфери, має стати посилення уваги до безпечності (безпеки) продуктів харчування. Для цього необхідно переглянути парадигму пасивної участі держави в регулюванні та забезпеченні невід'ємного права громадянина на безпечні та не шкідливі умови життя. З багатьох міркувань, в тому числі – економічних, забезпечення безпеки продуктів є раціональним. Однак політика забезпечення безпеки продовольства має базуватись не на хибних або ж відверто не фахових уявленнях та припущеннях, а відповідно до Міжнародних стандартів продуктів харчування (IFS) та відповідній нормативній та емпіричній базі ЄС.

Література

1. Господарський кодекс України : Закон України / Верховна рада України. - Офіц. вид. - К. : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. - №18. -144 с.
2. Губені Юрій. Аграрна реформа в Чеській Республіці: від “оксамитової революції” до європейської інтеграції. Приклад гідний наслідування. / Ю. Е. Губені. – Л.: Українські технології, 2002, – 368с.
3. Губені Юрій. Підприємництво: навчальний посібник / Ю. Е. Губені. – Л.: Укр. технології 2012, – с. 688
4. Конституція України : від 28 червня 1996 р. / Верховна рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. - № 30.
5. Про продовольчу безпеку України : Закон України (проект) – ел. док., реж. дост. : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4>
6. Сеперович Наталія. Продовольче забезпечення та продовольча безпека України: аналітична записка. – К.: Проект аграрної політики в Україні, 1999, – 14с.
7. Серова Е. В. Аграрная экономика. – М.: ГУ ВШЭ,1999, с.224.
8. Тринько Роман. Продовольча безпека: аналітична діагностика: монографія / Р. І. Тринько. – Л.: ФОП Войтович, 2010, – 168с.
9. Hubeni Yuriy, Bitter Oleksandr, Hoshko Bohdan. Supply of the factor of food safety / Konkurencyjnosc przedsiebiorstw – ujece makroekonomiczne. Olsztyn: UWM, 2009, – p. 183-187
10. Esping-Andersen G. Trzy światy kapitalistycznego państwa dobrobytu. – Warszawa, PWO, 2010, – 234p.